

Nový školský zákon v České republice **Jan Štáva**

Školství v České republice

Společenské podmínky po listopadu 1989, projevující se v tendenci odstranit ze života společnosti totalitu, vrátit se k respektování individuality člověka, postupně dospět k tržnímu hospodářství, vytvořit pluralitní a demokratickou společnost, podmiňovaly nejen trendy inovace obsahu vzdělávání a výchovně-vzdělávacího procesu, ale ovlivnily a ovlivňují i změny v ve struktuře školských institucí.

Vzdělávací politika

Stále více nabývá aktuálnosti i problematika státní vzdělávací politiky, neboť jde o vytvoření základního systému obecných hledisek řešení principiálních problémů vzdělávání a výchovy státem, jako stanovení základních cílů výchovy. Tyto základní principy, které nutně musejí vycházet nejen z aktuálních, ale především i dlouhodobých trendů vývoje naší společnosti a jejich potřeb vzdelané populace s přihlédnutím k vývoji evropskému a světovému, a musí být výsledkem konsenzuálního nalezení základních postojů k problematice vzdělávání a výuky, které by mohly být východiskem při řešení praktických problémů školské politiky bez ohledu na to, která politická strana nebo seskupení je zrovna u moci. Takto formulovaná státní vzdělávací politika by mohla zajistit základní kontinuitu vývoje školství ve společnosti bez různých otřesů, pokusů a omylů a zbytečných změn, které mnohdy nic neřeší.

Základním východiskem pro tvorbu státní vzdělávací politiky by mělo být i vymezení vzdělávání a výchovy jako jedné z priorit humánního demokratického státu. Zvláště proto, že investice společnosti do vzdělání se vracejí několikanásobně. Ve vzdělávacím a výchovném systému, vzhledem k jejím reálným možnostem, neboť škola sama nemůže nést za vzdělávání a výchovu jediná odpovědnost.

Charakteristika školy a školského systému.

V kulturní společnosti se škola pojímá jako přechod z rodiny do společnosti, jako její významná součást, zabezpečující plnění jedné ze základních funkcí společnosti, funkci výchovnou a vzdělávací. Školu můžeme chápat jako integrovanou součást společnosti s určitými zvláštnostmi, které ji vyčleňují z ostatních institucí. Školu lze považovat za sociální kategorii, za sociální instituci. Má však zvláštní (odlišnou) strukturu, vlastnosti i organizaci, sleduje specifické cíle a má specifický obsah. náleží jí především zabezpečovat výchovu a vzdělávání, tedy funkce, bez kterých se kulturní společnost nemůže existovat. K základním znakům současné školy v porovnání se školou v minulosti patří, že v období povinné školní docházky vyžaduje každodenní docházku do školy, že při povinné výuce se vzdělávání uskutečňuje ve třídách složených podle věku žáků, že se postupuje podle učebních plánů a učebních osnov pro jednotlivé druhy škol. V porovnání s minulostí se též zvýšil počet žáků i počet škol. K zvláštnostem uplynulých desetiletí patří také tendence rozšířit cíle školy ze vzdělávací funkce na funkci mimovyučovací péče, komplexní výchovy, ale i funkci opatrovnickou, především tam, kde jsou oba rodiče zaměstnaní.

Pro současné školské systémy vyspělých zemí jsou charakteristické určité společné rysy, které nejčastěji vedou k prodlužování povinné školní docházky, zvyšuje se úloha středního a vysokého školství, dochází k masové profesionalizaci mladé generace, co nejvíce dochází k zevšeobecnění přípravy na budoucí povolání. S tím souvisí také zabezpečování vyššího podílu základních vědomostí a všeobecného

vzdělání, pronikání informatiky a výpočetní techniky do obsahu všeobecného vzdělávání. Dochází také ke zkvalitňování pedagogického procesu uplatňováním prvků tvořivosti a problémového vyučování, aktivních forem a metod výuky, uplatňování rovných šancí na vzdělávání.

Funkce školy sociálně ovlivňovat žáky

Škola a školský systém nejsou pouze vzdělávací instituce, ale i instituce sociálního ovlivňování. Významným činitelem sociálního ovlivňování je prosazování cíle, definovaného jako sociálně žádoucího. Sociální ovlivňování uplatňuje v podmínkách školy dvě hlediska: normativní strukturu, kterou rozumíme systém právních a pedagogicko-organizačních norem, které se mají v činnosti škol využívat a transformaci normativní struktury do obsahu vyučování a do hodnot požadovaných učiteli prostřednictvím přístupů, které mají zabezpečovat dosažení cíle. Skutečné účinky školy vyplývají z interakčních vztahů mezi ovlivňovacím potenciálem školy a motivací a schopností žáků vyhovět tomuto potenciálu nebo se mu vzepřít. Lze říci, že čím jednotněji učitelé a ostatní činitelé výchovy uplatňují svoje názory, tím je pravděpodobnější, že budou akceptované. Proces názorů a postojů bude o to účinnější, oč těsnější budou sociální vztahy těch osob, které v okolí dospívajícího zastávají stejné názory a postoje. Také přenos názorů a postojů bude probíhat tím intenzivněji, čím dříve začne sociální ovlivňování dítěte. Ve školách realizujeme institucionalizované formy socializace. Školský systém nemůžeme chápat izolovaně, ale je nutno ho vidět v kontextu s existencí jiných institucí, jiných zdrojů sociálního ovlivňování, především v souvislosti s rodinou a vrstevnickou sociální skupinou.

Vzdělávání a výchova v právním systému České republiky

Listina základních práv a svobod byla v bývalé Československé federativní republice schválena federálním shromážděním jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb. Po vzniku samostatné České republiky byla Listina základních práv a svobod jako součást tzv. ústavního pořádku ČR beze změny vyhlášena usnesením Předsednictva České národní rady dne 16. 12. 1992 a publikována jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

Listina základních lidských práv obsahuje výčet a základní popis práv člověka a občana a je v návaznosti na Ústavu České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.) základem pro tvorbu a interpretaci celého právního řádu ČR. Stát jako forma společnosti, v jejímž rámci jsou základní práva a svobody realizovány, je přitom podle Listiny základních práv a svobod založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat na výlučnou ideologii ani na náboženské vyznání. Státní moc lze uplatňovat jen v rozsahu stanoveném zákonem, každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.

Na základě těchto základních pravidel Listina základních práv a svobod na mnoha místech odkazuje na zvláštní zákony, které mají jednotlivá práva a svobody rozvést a podrobněji upravit, včetně stanovení podmínek pro jejich využívání.

Zaručuje se právo na vzdělání v národním jazyku, právo užití tohoto jazyka v úředním styku a právo účasti na řešení záležitostí týkajících se národnostních a etnických menšin. Dále je zde zabezpečeno právo na vzdělání a kompetence v oblasti výchovy a vzdělávání, právo k výsledkům tvůrčí duševní činnosti a ke kulturnímu bohatství a právo na příznivé životní prostředí.

Článek 33 Listiny základních práv a svobod - právo na vzdělání a povinná školní docházka

Přestože z obsahu Listiny základních práv a svobod je zřejmé, že výchovy a vzdělávání se bezprostředně týká celá řada jiných ustanovení, je právní úprava týkající se této problematiky uvedena především v jejím 33 článku .

Právo na vzdělání a kompetence v oblasti výchovy a vzdělávání

Každý má právo na vzdělání. Z toho vyplývá, že právo na vzdělání se zaručuje komukoli, tedy kromě občanů České republiky i cizincům nebo např. i bezdomovcům. Právo na vzdělání se pak realizuje **zákonem č. 563/ 2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).**

Nový školský zákon

Nový školský zákon je základní právní normou pro oblast vzdělávání. Je komplexní právní úpravou pro celý vzdělávací systém (kromě vysokých škol) v České republice. Zahrnuje předškolní výchovu, základní, střední a vyšší odborné vzdělávání, školské služby ve školských zařízeních, veškerou státní správu i samosprávu ve školství a také základní obsahové okruhy vzdělávání. Zákon je velmi obsáhlý (má 19 částí a 192 paragrafů).

Změny, které zákon přináší rozšiřují demokratizaci ve vzdělávání – zvyšují úlohu samosprávy ve školství a dávají významné podněty k inovacím a modernizaci vzdělávacího obsahu.

Zákon nahradil dosavadní 3 platné zákony. Současně se školským zákonem byl přijat i zákon o pedagogických pracovnících.

Nový školský zákon v části první upravuje předškolní, základní, střední, vyšší odborné a některé jiné vzdělávání ve školách a školských zařízeních, stanoví podmínky, za nichž se vzdělávání a výchova (dále jen "vzdělávání") uskutečňuje, vymezuje práva a povinnosti fyzických a právnických osob při vzdělávání a stanoví působnost orgánů vykonávajících státní správu a samosprávu ve školství a uvádí Zásady a cíle vzdělávání. Vzdělávání je pak založeno na zásadách:

- a) rovného přístupu každého státního občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana,
- b) zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce,
- c) vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání,
- d) bezplatného základního a středního vzdělávání státních občanů České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ve školách, které zřizuje stát, kraj, obec nebo svazek obcí,
- e) svobodného šíření poznatků, které vyplývají z výsledků soudobého stavu poznání světa a jsou v souladu s obecnými cíli vzdělávání,
- f) zdokonalování procesu vzdělávání na základě výsledků dosažených ve vědě, výzkumu a vývoji a co nejširšího uplatňování účinných moderních pedagogických přístupů a metod,
- g) hodnocení výsledků vzdělávání vzhledem k dosahování cílů vzdělávání stanovených tímto zákonem a vzdělávacími programy,
- h) možnosti každého vzdělávat se po dobu celého života při vědomí spoluodpovědnosti za své vzdělávání.

Obecnými cíli vzdělávání jsou zejména:

- a) rozvoj osobnosti člověka, který bude vybaven poznávacími a sociálními způsobilostmi, mravními a duchovními hodnotami pro osobní a občanský život, výkon povolání nebo pracovní činnosti, získávání informací a učení se v průběhu celého života,
- b) získání všeobecného vzdělání nebo všeobecného a odborného vzdělání,
- c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost,
- d) pochopení a uplatňování principu rovnosti žen a mužů ve společnosti,
- e) utváření vědomí národní a státní příslušnosti a respektu k etnické, národnostní, kulturní, jazykové a náboženské identitě každého,
- f) poznání světových a evropských kulturních hodnot a tradic, pochopení a osvojení zásad a pravidel vycházejících z evropské integrace jako základu pro soužití v národním a mezinárodním měřítku,
- g) získání a uplatňování znalostí o životním prostředí a jeho ochraně vycházející ze zásad trvale udržitelného rozvoje a o bezpečnosti a ochraně zdraví.

Vzdělávání poskytované podle tohoto zákona je veřejnou službou.

Zásadním přínosem nového školského zákona je postupné nahrazení dosavadních učebních osnov a učebních plánů tzv. rámcovými a školními vzdělávacími programy. Jde o nový prvek v českém vzdělávacím systému, který umožňuje školám a pedagogickým pracovníkům přímo se podílet na přípravě vlastních kurikulárních dokumentů při zajištění shody obsahu vzdělávání u stejných oborů vzdělávání. Nově se rozšiřuje vzdělávací soustava o školy mateřské a školy jazykové.

System vzdělávacích programů - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy zpracovává Národní program vzdělávání, projednává jej s vybranými odborníky z vědy a praxe, s příslušnými ústředními odborovými orgány, příslušnými organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností a s kraji a předkládá jej vládě k projednání. Vláda předkládá Národní program vzdělávání Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ke schválení. Národní program vzdělávání rozpracovává cíle vzdělávání stanovené tímto zákonem a vymezuje hlavní oblasti vzdělávání, obsahy vzdělávání a prostředky, které jsou nezbytné k dosahování těchto cílů. Národní program vzdělávání ministerstvo zveřejňuje vždy způsobem umožňujícím dálkový přístup.

Pro každý obor vzdělání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání se vydávají rámcové vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy vymezují povinný obsah, rozsah a podmínky vzdělávání; jsou závazné pro tvorbu školních vzdělávacích programů, hodnocení výsledků vzdělávání dětí a žáků, tvorbu a posuzování učebnic a učebních textů.

Vzdělávání v jednotlivé škole a školském zařízení se uskutečňuje podle školních vzdělávacích programů. Vyšší odborné vzdělávání v každém oboru vzdělání v jednotlivé vyšší odborné škole se uskutečňuje podle akreditovaného vzdělávacího programu.

Rámcové vzdělávací programy stanoví zejména konkrétní cíle, formy, délku a povinný obsah vzdělávání, a to všeobecného a odborného podle zaměření daného oboru vzdělání, jeho organizační uspořádání, profesní profil, podmínky průběhu a ukončování vzdělávání a zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů, jakož i podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a nezbytné materiální, personální a organizační podmínky a podmínky bezpečnosti a ochrany zdraví. Rámcové vzdělávací programy musí odpovídat nejnovějším poznatkům:

- a) vědních disciplín, jejichž základy a praktické využití má vzdělávání zprostředkovat
- b) pedagogiky a psychologie o účinných metodách a organizačním uspořádání vzdělávání přiměřeně věku a rozvoji vzdělávaného. Rámcové vzdělávací programy

vydává ministerstvo po projednání s příslušnými ministerstvy Rámcové vzdělávací programy pro odborné vzdělávání projednají ministerstva před jejich vydáním s příslušnými ústředními odborovými orgány, příslušnými organizacemi zaměstnavatelů s celostátní působností a kraji.

Školní vzdělávací program pro vzdělávání, pro něž je podle § 3 odst. 2 vydán rámcový vzdělávací program, musí být v souladu s tímto rámcovým vzdělávacím programem; obsah vzdělávání může být ve školním vzdělávacím programu uspořádán do předmětů nebo jiných ucelených částí učiva (například modulů). Vydává jej ředitel školy nebo školského zařízení a zveřejní na přístupném místě ve škole nebo školském zařízení; do školního vzdělávacího programu může každý nahlížet a pořizovat si z něj opisy a výpisy.

Vzdělávací soustava, školy a školská zařízení a jejich právní postavení. Vzdělávací soustavu tvoří školy a školská zařízení. Druhy škol jsou mateřská škola, základní škola, střední škola (gymnázium, střední odborná škola a střední odborné učiliště), konzervatoř, vyšší odborná škola, základní umělecká škola a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky. Školské zařízení poskytuje služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí, nebo zajišťuje ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivně výchovnou péči. Druhy školských zařízení jsou školská zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, školská poradenská zařízení, školská zařízení pro zájmové a další vzdělávání, školská účelová zařízení, výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování a školská zařízení pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči. Podmínkou výkonu činnosti školy nebo školského zařízení je zápis do školského rejstříku. Ve školách a školských zařízeních zajišťují vzdělávání pedagogičtí pracovníci.

Školy a školská zařízení mohou zřizovat kraj, obec a dobrovolný svazek obcí, ministerstvo, registrované církve a náboženské společnosti, ostatní právnické osoby nebo fyzické osoby.

Novinkou v první části zákona je ustanovení o dlouhodobých záměrech vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy státu a kraje. Ministerstvo, zpracovává dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky, Krajský úřad zpracovává v souladu s dlouhodobým záměrem vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy České republiky dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji. Dlouhodobý záměr obsahuje analýzu vzdělávací soustavy v kraji a stanovuje na základě předpokládaného demografického vývoje, vývoje na trhu práce a záměrů dalšího rozvoje kraje zejména cíle a úkoly pro jednotlivé oblasti vzdělávání, strukturu vzdělávací nabídky, především strukturu oborů vzdělání, druhů, popřípadě typů škol a školských zařízení a jejich kapacitu a návrh na financování vzdělávání a školských služeb v kraji. Dlouhodobé záměry se každé 2 roky vyhodnotí a v případě potřeby upraví či doplní.

Významnou změnou je zavedení vlastního hodnocení škol a školských zařízení, které by mělo být funkčně propojeno s hodnocením České školní inspekce. Vlastní hodnocení školy je východiskem pro zpracování výroční zprávy o činnosti školy a jedním z podkladů pro hodnocení Českou školní inspekcí. Hodnocení vzdělávací soustavy v kraji provádí krajský úřad ve zprávě o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v kraji. Hodnocení vzdělávací soustavy České republiky provádí ministerstvo ve zprávě o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy České republiky a Česká školní inspekce ve své výroční zprávě.

Zákonem je také upraveno vzdělávání příslušníků národnostních menšin a výuka náboženství (registrované církve, pedagogická způsobilost, nepovinný předmět)

Velmi důležitým pokrokem je zajištění práva k přístupu ke vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných uplatněním jejich práva na vzdělávání pomocí speciálních forem a metod a vytvořením zvláštních podmínek. Je posílena individuální integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do tradičních běžných škol. Jsou legislativně upraveny podmínky pro vzdělávání nadaných jedinců (rozšířená výuka předmětů, postup do vyšších ročníků, možnost individuálních vzdělávacích plánů).

Významné je i rozšíření zákona o práva a povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků. Žáci a studenti mají právo:

- a) na vzdělávání a školské služby podle tohoto zákona,
- b) na informace o průběhu a výsledcích svého vzdělávání,
- c) volit a být voleni do školské rady, jsou-li zletilí,
- d) zakládat v rámci školy samosprávné orgány žáků a studentů, volit a být do nich voleni, pracovat v nich a jejich prostřednictvím se obracet na ředitele školy s tím, že ředitel školy je povinen se stanovisky a vyjádřeními těchto samosprávných orgánů zabývat,
- e) vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání, přičemž jejich vyjádřením musí být věnována pozornost odpovídající jejich věku a stupni vývoje,
- f) na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského poradenského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání podle tohoto zákona.

Práva uvedená v odstavci 1 s výjimkou písmen a) a d) mají také zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků. Na informace podle odstavce 1 písm. b) mají v případě zletilých žáků a studentů právo také jejich rodiče, popřípadě osoby, které vůči zletilým žákům a studentům plní vyživovací povinnost.

Povinnosti žáků, studentů a zákonných zástupců dětí a nezletilých žáků:

Žáci a studenti jsou povinni

- a) řádně docházet do školy nebo školského zařízení a řádně se vzdělávat,
- b) dodržovat školní a vnitřní řád a předpisy a pokyny školy a školského zařízení k ochraně zdraví a bezpečnosti, s nimiž byli seznámeni,
- c) plnit pokyny pedagogických pracovníků škol a školských zařízení vydané v souladu s právními předpisy a školním nebo vnitřním řádem.

Zletilí žáci a studenti jsou dále povinni

- a) informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,
- b) dokládat důvody své nepřítomnosti ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem,
- c) oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost žáka a studenta, a změny v těchto údajích.

Zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků jsou povinni

- a) zajistit, aby dítě a žák docházel řádně do školy nebo školského zařízení,
- b) na vyzvání ředitele školy nebo školského zařízení se osobně zúčastnit projednání závažných otázek týkajících se vzdělávání dítěte nebo žáka,
- c) informovat školu a školské zařízení o změně zdravotní způsobilosti, zdravotních obtížích dítěte nebo žáka nebo jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání,

d) dokládat důvody nepřítomnosti dítěte a žáka ve vyučování v souladu s podmínkami stanovenými školním řádem,

e) oznamovat škole a školskému zařízení údaje podle § 28 odst. 2 a 3 a další údaje, které jsou podstatné pro průběh vzdělávání nebo bezpečnost dítěte a žáka, a změny v těchto údajích.

Zákon zavádí matriku školy a školského zařízení, jde především o systematizaci údajů a efektivnější soustředování údajů ze školních matrik.

Zákonem je též stanovena povinná dokumentace, formy vzdělávání a požadavky na učebnice.

Nejvýznamnější novinkou předškolního vzdělávání je zavedení práva dítěte na přijetí k předškolnímu vzdělávání v posledním roce před zahájením povinné školní docházky a to bezplatně.

Základní vzdělávání

Došlo i ke změnám v povinné školní docházce. Je posunuta horní věková hranice, po jejímž dosažení již není školní docházka povinná. Je stanovena na dosažení 17 let věku žáka. Zavádí se možnost plnění povinné školní docházky Individuálním vzděláváním (např. doma). Významnou změnou je také zavedení možnosti výběru školy v hodnocení žáků, kde je možno vedle tradiční metody klasifikace využít i metodu slovního hodnocení žáků. Nově je též zavedeno, že na prvním i druhém stupni základní školy lze propadnout (opakovat ročník) pouze jednou, pak žák postupuje do vyšších ročníků bez ohledu na svůj prospěch. Povinná školní docházka zůstává devítiletá. Cíle základního vzdělávání jsou: osvojit si strategie učení, motivování k celoživotnímu vzdělávání, učit žáky tvořivě myslet a řešit problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své zdraví, hodnoty a životní prostředí, poznávat své schopnosti a možnosti a uplatňovat je spolu s vědomím a dovednostmi při rozhodování.

Střední vzdělávání

Jsou definovány stupně středního vzdělávání:

- střední vzdělání
- střední vzdělání s výučním listem
- střední vzdělání s maturitní zkouškou

K přijetí ke studijná střední školy je vyžadováno splnění povinné školní docházky (mimo víceletá gymnázia a taneční konzervatoře). Centrálně je organizováno pouze jedno kolo přijímacího řízení, počet kol přijímacího řízení vyhlášených ředitelem školy není omezen. Hodnocení žáků na středních školách je možné tradiční klasifikací, slovním hodnocením nebo kombinací obou způsobů. Při ukončování studia závěrečnou zkouškou u středního vzdělání s výučním listem je posílena role sociálních partnerů (např. účastí ve zkušebních komisích). U oborů vzdělání zakončovaných maturitní zkouškou se od roku 2007 zavádí systémová změna zavedením společné části maturitní zkoušky, kterou stanoví stát. Maturitní zkouška tak bude obsahovat 6 zkoušek z předmětů (3 ze společné části – určí stát, 3 z profilové části – určí každá škola).

Vyšší odborné vzdělávání

Nové je postavení konzervatoří, která jsou specificky řazena mezi vyšší odborné školy s umožněním dosáhnout vyššího specifického vzdělání. Absolventi mohou též získat titul DiS (diplomovaný specialista).

Vyšší odborné školy zůstávají součástí školského zákona. Zavádí se u nich nutnost akreditace vzdělávacích programů, sjednotila se délka studia – 3 roky (pouze u zdravotnických škol je 3,5 roku). Absolutorium a) ukončení studia) se skládá ze 3 zkoušek (2 z odborných předmětů, 1 cizí jazyk a obhajoba závěrečné práce).

Umělecké, jazykové a zájmové vzdělávání

Základní umělecké vzdělávání poskytuje základy vzdělání v jednotlivých uměleckých oborech, uskutečňuje se v základní umělecké škole. Základní umělecká škola připravuje také pro vzdělávání ve středních školách uměleckého zaměření a v konzervatořích, popřípadě pro studium na vysokých školách s uměleckým nebo pedagogickým zaměřením.

Jazykové vzdělávání poskytuje jazykové vzdělání v cizích jazycích, uskutečňuje se v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky. Vzdělávání v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky může být ukončeno státní jazykovou zkouškou základní, státní jazykovou zkouškou všeobecnou a státní jazykovou zkouškou speciální. Státní jazykové zkoušky lze vykonat i bez předchozího vzdělávání v jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky.

Zájmové vzdělávání poskytuje účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Zájmové vzdělávání se uskutečňuje ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, zejména ve střediscích volného času, školních družinách a školních klubech. Střediska volného času se dále podílejí na další péči o nadané děti, žáky a studenty a ve spolupráci se školami a dalšími institucemi rovněž na organizaci soutěží a přehlídek dětí a žáků.

Další vzdělávání a školská zařízení

Další vzdělávání je zaměřeno na typy a možnosti dalšího vzdělávání, které probíhají na školách nebo školských zařízeních, nebo blízký vztah ke školské soustavě. Je možno nově získat závěrečnou, maturitní, absolutorii zkoušku z jednotlivých předmětů. Střední a vyšší odborné školy mají možnost organizovat odborné kurzy.

Významnou součástí vzdělávací soustavy jsou školská zařízení a školské služby. Poskytují služby všem účastníkům vzdělávání i širší veřejnosti. Podle zaměření své činnosti je můžeme dělit na:

- poradenská
- výchovná
- ubytovací
- pro zájmové vzdělávání
- školní stravování
- školská účelová zařízení

Nově je zákonem vymezeno hmotné zabezpečení žáků a úplaty za jejich vzdělávání. Významnou novinkou je zavedení školské právnické osoby do školského právního řádu, jejím hlavním předmětem činnosti je poskytování vzdělávání a školských služeb podle nového školského zákona, přičemž příjmy ze své hlavní činnosti smí použít pouze na vzdělávání a školské služby vymezené v hlavní činnosti (charakter je neziskový). Zákon též zavádí místo tradiční sítě škol, předškolních a školních zařízení školský rejstřík, který má dvě části (rejstřík škol a školských zařízení a rejstřík školských právnických osob). Financování škol a školských zařízení se prakticky v novém zákoně nemění, pouze upřesňuje. Nově se zavádí tzv. republikové normativy a krajské normativy.

Zákon zavádí nové principy v oblasti řízení škol a školských zařízení. Jsou stanoveny obecné kompetence a povinnosti ředitelů škol, nově je upraveno jejich jmenování (vždy jmenuje zřizovatel zařízení na základě konkurzního řízení) a ředitele lze odvolat pouze v zákonem vymezených případech. Významnou novinkou je zavedení školské rady jako povinného orgánu pro základní, střední a vyšší odborné školy všech zřizovatelů. Smyslem je posílit a umožnit účast žáků, studentů, pedagogických pracovníků, zástupců žáků na řízení školy. Kompetence školské rady zůstávají v podstatě stejné jako v minulém zákoně, přibyla ovšem pravomoc schvalovat školní řád a stipendijní řád.

Státní správa a samospráva ve školství ČR

Jako orgány státní správy jsou uvedeny Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (ministerstva obrany, vnitra a spravedlnosti) a Česká školní inspekce. Ministerstvo vedle úkolů stanovených tímto zákonem dále řídí výkon státní správy ve školství v rozsahu stanoveném tímto zákonem a odpovídá za stav, koncepci a rozvoj vzdělávací soustavy. Vytváří podmínky pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovnou péči a vzdělávání osob umístěných ve školských zařízeních k tomu zřizovaných a dále pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. Česká školní inspekce je správní úřad s celostátní působností, který je organizační složkou státu a účetní jednotkou. Česká školní inspekce je organizačně členěna na ústředí České školní inspekce se sídlem v Praze a inspektoráty České školní inspekce. Česká školní inspekce zpracovává koncepční záměry inspekční činnosti a systémy hodnocení vzdělávací soustavy. V rámci inspekční činnosti získává a analyzuje informace o vzdělávání dětí, žáků a studentů, o činnosti škol a školských zařízení zapsaných do školského rejstříku, sleduje a hodnotí efektivnost vzdělávací soustavy, zjišťuje a hodnotí podmínky, průběh a výsledky vzdělávání, a to podle příslušných školních vzdělávacích programů, zjišťuje a hodnotí naplnění školního vzdělávacího programu a jeho soulad s právními předpisy a rámcovým vzdělávacím programem, vykonává státní kontrolu dodržování právních předpisů, které se vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb; státní kontrolu vykonává podle zvláštního právního předpisu, vykonává veřejnosprávní kontrolu využívání finančních prostředků státního rozpočtu přidělovaných podle § 160 až 163. Inspekční činnost se vykonává na základě plánu hlavních úkolů na příslušný školní rok, který schvaluje ministr školství, mládeže a tělovýchovy na návrh ústředního školního inspektora. Inspekční činnost se dále provádí na základě podnětů, stížností a petic, které svým obsahem spadají do působnosti České školní inspekce. V případě inspekční činnosti konané na základě stížnosti prošetřuje Česká školní inspekce jednotlivá tvrzení uvedená ve stížnosti a výsledek šetření předává zřizovateli k dalšímu řízení. Výroční zpráva České školní inspekce obsahuje souhrnné poznatky o stavu vzdělávání a vzdělávací soustavy vycházející z inspekční činnosti za předcházející školní rok a zveřejňuje se každoročně v prosinci.

Samosprávu ve školství vykonávají obce a kraje. Zákonem je jim určena povinnost zajišťování vzdělávání a školských služeb ve své působnosti (ve svém území), tj. dostupnost těchto služeb a soulad s potřebami a rozvojem svého území. Obcím je stanovena povinnost zajistit naplnění povinné školní docházky pro své občany (zřízením a zabezpečením provozu základní školy a zařízení jim sloužícím, zajistit dopravu žáků do základní školy, pokud je vzdálena více než 4 km. Nově je také stanovena povinnost obcím zajistit pro děti rok před nástupem do základní školy možnost docházky do mateřské školy a to bezplatně. Kraje mají zákonem vymezené povinnosti zřizování škol a školských zařízení stejně jako ve starém zákoně. Kraj je

povinen zajistit podmínky pro uskutečňování středního a vyššího odborného vzdělávání, vzdělávání dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním, dále jazykového, základního uměleckého a zájmového vzdělávání a pro výkon ústavní výchovy.

Závěr

Nový školský zákon přináší možnosti prohlubování demokratizace vzdělávání v našem státě, posiluje jeho evropský rozměr především širším zapojením veřejnosti do procesů projednávání vzdělávacích dokumentů a záměrů vlády v oblasti vzdělávání, rozšířením práv, ale i povinností účastníků vzdělávání i vně škol a školských zařízení, převodem kompetencí na nižší úrovně řízení vzdělávání a rozšířením autonomie škol a školských zařízení. Zákon vytváří základnu pro celoživotní učení, zajišťuje spravedlivý přístup ke vzdělávacím příležitostem, dává možnost svobodné volby vzdělávací cesty i vzdělávacího zařízení. Podporuje též diferenciaci a individualizaci ve vzdělávání, změnu obsahu vzdělávání, metod i forem výuky, zabezpečuje specifické nároky jedinců na vzdělávání. Zavádí též nové prvky na podporu celoživotního vzdělávání.

Literatura:

Zákon č. 563/ 2004 Sb. ze dne 24. září 2004 o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon).

Krejčí, J. Co přináší nový školský zákon. Škola a právo, prosinec 2004. Praha: Raabe
Štáva, J. Demokratizace českého školství. In.: Transformace našeho školství. Brno: Konvoj 1997, ISBN 80-85615-21-5

Adresa autora: PaedDr. Jan Štáva, CSc.
Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Katedra pedagogiky
Poříčí 31
60300 Brno
E-mail : stava@ped.muni.cz